

IRODALOMTÖRTÉNETI DOLGOZATOK

(146)

CSETRI LAJOS

BERZSENYI A KÖZELÍTŐ TÉL CÍMŰ VERSÉNEK
ELŐTÖRTÉNETÉHEZ

SZEGED

1981

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
(SECTIO PHILOLOGICA)

- Nyelv és irodalom I. 1955.
Nyelv és irodalom II. 1956.
Irodalom I. 1958.
Irodalom II. 1959.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus I. (1960—1961). 1961.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus II. 1962.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus III. 1963.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IV. 1964.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus V. 1965.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VI. 1966.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VII. 1967.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VIII. 1968.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IX. 1969.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus X—XI. 1971.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XII. 1972.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. 1973.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. Supplementum I.
1973. Csukás István: Jókai és a nemzetiségek.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. Supplementum II.
1973. Даниел Якоч: Вопросы содержания и формы в теории литературы Г. В. Плеханова
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIV. 1976.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XV. 1977.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVI. 1978.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVII. 1981.
Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVIII. 1981.

ISBN 963 481 225 2

HU ISSN 0324—6523 Acta Univ. A. József Nom.

HU ISSN 0586—3708 Acta Hist. Litt. Hung.

BERZSENYI „A KÖZELITŐ TÉL” CIMŰ VERSÉNEK ELŐTÖRTÉNETÉHEZ¹

Berzsenyi ma már klasszikus értékűnek tekintett elegico-ódája az 1808-as kiadási célzattal Kis Jánoshoz küldött, s végülis Kazinczy kezébe jutott, általa megőrzött akadémiai kéziratban még *Az Ősz* címet viseli, s néhány szempontból szövege is eltér a végleges változattól. Minuciózus szövegelemzésre nem törekedvén, tanulmányomban részben verstani, részben eszmetörténeti és esztétikai szempontból szeretném összevetni e vers „összövegét” a korabeli német verstani és poétikai gondolkodás néhány mozzanatával, hogy nem is annyira forrásai, mint inkább eszme-, ízlés- és formatörténeti szempontból vele tipológiailag összevethető rokon-jelenségei után tájékozódjam az akkor rohamosan fejlődő, s az európai irodalmak élvonalába kerülő német irodalom világában.

Először néhány szót a Berzsenyi összövegei közt is oly gyakori versformáról, az aszklepiadészi strófáról. A szakozatlan aszklepiadészi sorfajtákra épített verseitől eltekintve, maradunk az egykori alexandriai költő nevéhez fűzött versformák közül a strófafajtáknál. A verstani szakirodalom által számon tartott két aszklepiadészi strófaszervezetből Berzsenyi csak az egyikkel élt, az ún. II. aszkleipadészivel, melyben 3 kis aszklepiadészi sorra negyedikként a glükóni következik. Az ún. III. aszklepiadészi strófa, mely 2 kis aszklepiadészi, egy pherektratészi és egy glükóni sorból áll, nem fordul elő költészetében, ami nemcsak azért érdekes szimptóma, mert a német költészetben, Klopstock nyomában nagyon népszerű volt, hanem azért is, mert Berzsenyi legfőbb mestere, Horatius is nagyon kedvelte.

A korabeli német verstan — egész az antik alexandriai filológusokig, az ún. szkoliasztákig visszavezethető, s az újkor újlatin poétikái által is továbbvitt hagyomány szerint — az aszklepiadészi sort (kicsit és nagyot egyaránt) choriambusiként értelmezte és úgy is nevezte. Az aszklepiadészi formákból elsősorban a két strófakombinációt tartották számon: a II. aszklepiadészit első choriambusinak, a III.-at második choriambusinak nevezve. Klopstock így jellemezi őket: „Die eine Choriambe, die aus vier Versen, und nur Einem ungleichen besteht, hat viel Feuer, sanfteres, und heftigeres, wie Horaz will, dazu eine ihr eigne lyrische Fülle. Aber sie dürfte wohl, wegen der Gleichheit ihrer drei ersten Zeilen, nuhr sehr selten aus so vielen Strophen bestehen, als die Alcäische. Die zweite Choriambe, die der vorigen bis auf den dritten Vers gleicht, welcher sich, mit einem sanften Abfalle herunterlässt, würde denjenigen Oden vorzüglich angemessen sein, die sich von der hohen Ode etwas zu dem Liede herablassen. Die Stellung dieser dritten Zeile allein sollte uns schon abschrecken, neue Sylbenmasse zu machen.”²

¹ Részletek a *Berzsenyi ódaköltészete 1808-ig c. kandidátusi disszertációból.*

² *Klopstocks sämtliche Werke.* Bd. 10. Vermischte Schriften. Leipzig. 1855. 12.

Ramler-Batteux is a két choriambusnak nevezi őket,³ Sulzernél is csak a Choriambus címszóban fordulnak elő, Aszklepiadész címszáva nincs is.⁴

Nyilván ez a magyarázata annak, amire Szuromi Lajos utal,⁵ hogy Pálóczi Horváth Ádám ilyen choriambusnak írta le az aszklepiadészi Kazinczy számára: — / — — — / — — — / — — S ezt teszi hozzá: „A mi Magyar 12 szótagú akár ket-tős, akár négyes Stropháinknak ez volna az igazi mértéke...” (Kaz. lev. XII. 50.) Valószínű tehát, hogy Horváth is a szkoliasztákig visszavezethető és kora német verstani műveltségében uralkodó álláspontból merítette az aszklepiadészi ilyen értelmezését.

Berzsenyinek is így kellett értelmeznie aszklepiadészi sorait, annál is inkább, mert valószínűleg még az alkaioszi sort is choriambikusan értelmezte a cezura után. Ugyanis Kazinczyval vitatkozva, így ír a *Kritikai levelek* harmadik darabjában: „Ha a jambus mellett a trochaeus szenvedhetetlen dissonantiát csinál; honnét van az, hogy a jambussort, a nyugpont után egészen és nyilván trochaeizálva szavaljuk? s vajjon a metrum realitása a papiroson van-e vagy a szájban?”⁶ Ez ugyan természet-szerűleg vonatkozhatik költői episztoláinak többnyire tiszszótagos jambusi soraira is, ahol a sormetszet mindig az ötödik szótag után esik, s így a 3. jambusi ütem második, hosszú szótagja már a cezura túl van. De ugyanez vonatkoztatható az általa használt klasszikus strófaformák jambusi lejtésű soraira is. Ezek pedig az alkaioszi stófa első két, nagy alkaioszi sora és harmadik, ötödféles jambusi sora. Ha pedig a nagy alkaioszi sort a cezura után trochaikusan olvassuk, az utána következő jambusi ütemmel szinte magától értetődően olvad eggyé négyszótagos choriambusi összetett ütemmé: Így értelmezték már a szkoliaszták Verseghy szerint: „Alcaicus a Scholiastis sic describitur. Constat pedibus quatuor, quorum primus est spondaeus, nonnunquam jambus, secundus bacchius, tertius choriambus, quartus vero jambus.” Majd a példál felhozott sort így írja le: „En schema Scholiastarum:

Aequam memento rebus in arduis.”⁷

— — | — — || — — — — | — —

Verseghy ezzel a hagyományosabb értelmezéssel szemben a modernebb zenei értelmezés híve, amelynek lényege a verssor azonos időegységnyi hosszúságú ütemekre bontása. Berzsenyi forrását nem ismerjük, de mind az aszklepiadészi, mind az alkaioszi értelmezésében láthatólag a hagyományos leírásmód hívének és gyakorlati alkalmazójának tűnik.

A choriambusi ütem magyaros jellegét Arany és Toldy⁸ óta hangsúlyozza a magyar verstan. Ez is lehet az egyik oka annak, hogy Berzsenyi antikos metrikus verse-lése annyira magyarosnak és természetesnek hat a magyar fül számára.

A III. aszklepiadészi hiánya Berzsenyi költészetében a németes hatás ellen is szólhatna. Hogy mégsem így van, sőt valószínűleg még rimes verseit is német minta szerint készítette, azt, mint gyanúmat, itt csak jelezhetem. De az aszklepiadészi két

³ Ramler, K. W.: *Einleitung in die schönen Wissenschaften. Nach dem französischen des Hrn. Batteux*. Wien. 1770. I. 165—166.

⁴ Sulzer, J. G.: *Allgemeine Theorie der Schönen Künste...* Biel. 1777. I. 274.

⁵ Szuromi Lajos: *Berzsenyi tizenkettősei*. ItK 1972/5—6. 630—632.

⁶ Berzsenyi Dániel *Próza munkái*. Kiad. Merényi Oszkár. Kaposvár. 1941. 89.

⁷ Verseghy Fr.: *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae. P. III. Usus Aestheticus Linguae Hungaricae*. Buda. 1817. 724—725.

⁸ Abafi a *Kazinczy Ferencz összes költeményei* I. 180. idézi Toldy megjegyzését Kazinczy panaszára, hogy a magyarban a jambusi metrumot nem tudja eltalálni, állandóan trocheusival keveri: „Ime maga sem vevé észre, mint vezérlé őt egy titkos ösztön, a magyar fülnek kedves, choriambikus lebegésre.”

strófa közötti választásában nagyon is úgy tűnik, mintha Klopstock idézett véleménye által befolyásoltatta volna magát. A II. aszklepiadészi, vagyis a németek I. choriambusija ugyanis Klopstock szerint tüzes, lágy és heves, megvan a lírai telítettsége. Ráadásul az első három sor azonossága miatt csak ritkán állhat sok versszakból, nem úgy, mint az alkaioiszi. Valóban, Berzsenyi II. aszklepiadészi formájú költeményei tele vannak lírai légysággal és erővel, és sohasem olyan hosszúak, mint alkaioiszi nagy versei. A III. aszklepiadészit pedig körülbelül a Klopstock által leírt dalba hajlása miatt nem használta, hisz a dalformához inkább a rimes versek énekelhetősége megfelelőbb, szótagszámláló formáját hasznosította.

Lényegibb kérdésekre térve, alaposabban vizsgálandó elegico-ódája mellett néhány szót *Horác* című, hasonló problematikájú verséről is szólnék.

Bíró Ferenc figyelmeztetett arra,⁹ hogy Berzsenyi annyiban rokon Bessenyeiék nemzedékével, de magával Bessenyeivel elsősorban, amennyiben mindkettőjük számára legfőbb értéké válik az egyszeri élet. Ezt egyéb költeménytípusai nem igazolják. Hazafias alkaikusaiban a közösségi, hősi éleleszmény, muzsa-verseiben az örök értékeket teremtő költészet és az esztétikus életforma a legnagyobb érték. Ilyen verseinek hol beszűrődő, hol domináns elégikumát is az eszményektől való távolság, az irántuk érzett nosztalgia határozza meg. E két versben azonban, úgy érzem, valóban a személyes élet elmúlása, időbeli fenyegetettsége lesz az elégikum elsődleges hordozója, akárcsak a rimes elégikus verseiben. Az elegico-óda e kis remekművei, bár a magasabb eszmények nem hangsúlyozott volta nem igazolja teljes megrendülésüket, s a kiüresültséget, melyet kitűnő irodalomtörténészek is megérezni véltek bennük, mégis szokatlan subjektív és megrendült hangon fejeznek ki egy olyan életfilozófiát, mely inkább életérzés.

A *Horác*ban a téli idő fenyegetése az elmúlást asszociálja költőien, mintaverséhez, Horatius Talliarchus-ódájához hasonlóan. De ott a múlt élet örömeit bölcsen kihasználni intő epikureus-sztoikus magatartás dominál, Berzsenyiné a vers leghangsúlyosabb részébe, a végére besuhanó kérlelhetetlen, nyilként zuhogó patakként gyorsan jövő elmúlás képe olyan mementó, mely a fokozott életöröm vágyát is elégikusan színezi.

Az *Ősz* (Kazinczy *Közelítő tele*) hármas felépítésével az elégikus óda mintaversé is lehetne, egyúttal igazolja azokat a poétikákat, melyek elégia és óda közé merev válaszfalat vonni nem akartak. Hármas felépítésben (természeti kép, szentencia, önmagára vonatkoztatás) és az idősíkok egymásba játszatásában érvényesülő szempontváltogatásban jól érvényesülnek az ódai követelmények; de hagyományosan az elégíát is ilyen érzelem- és gondolatmenet jellemzi. Horváth János „negatív festés”-nek nevezte azt a jelenséget,¹⁰ amely annyira domináns az első három strófában. Az elégikusság hordozójaként, az elmúlt eszményi korszak megidézőjeként nagy szerepe van a költő korai ódáiban is. Itt is váltogatva jelenik meg múlt és jelen. Az első két strófában az 1—2. és 8. sor jelenrajza veszi körül, mintegy zárójelbe a 3—7. sorok megidézett múltját, negatív festését. A harmadik strófának 1. és 4. sora jelenképeivel megint közrefogja a negatív festés 2—3. sorát. S a tagadószavak dinamikája a természet szép kora utáni elégikus nosztalgia művészi kifejezője.

Mégsem lehet e sorokat mereven két idősíkra kivetíteni és szétosztani. Berzsenyi művészi eljárásának épp az a lényege, hogy, bár hangsúlyozza: „Nincs már ...” stb., művészileg, a fantázia segítségével mégis jelenvalóvá teszi, megjeleníti. Itt szeretnék utalni a home-i esztétika kategóriájára, a Meinhard fordításában ideale Gegenwart-

⁹ Bíró Ferenc: *Berzsenyi és a felvilágosodás*. ItK 1977/1. 33—37.

¹⁰ Horváth János: *Berzsenyi és iróbarátai*. Bp. 1960. 73.

ként olvasható „ideális jelenlét” fogalmára. Azt hiszem, a berzsenyies elégikus nosztalgia kifejezésére szolgáló „negatív festés” életművében oly gyakran visszatérő művészi „fogását” ezzel az esztétikai kategóriával lehet összefüggésbe hozni és eleve le kell mondani azokról a mechanikus verselemzési kísérletekről, melyek Berzsenyi egyes verseiben múlt, jelen, jövő váltakozását vagy az idősíkokra osztást erőltetik. Az eszményi kor felidézésének épp az az érzelmi hatásdinamikát kiváltó jelentősége, hogy az elmúlt eszményi korszakot művészileg meg-„jelen”-íti, a befogadó fantáziája elé varázsolja, s az abszolút lírai jelenidejűség konstitutív részévé teszi.

A IV. strófa a természeti elmúlást az általános érvényűség síkjára emeli, itt is visszatér a minden elmúlásának gondolata, a szentencia általánosító síkjának megfelelően teljesen közhelyes képpel, a szárnyas idő toposzával. De ebben a versszakban valóban nincs kivétel. Minden halandó, még az örök emberi erkölcsi és művészi értékek is. A „minden csak jelenés” mögött meg lehetne érezni a barokk „theatrum mundi”-ját is, Kant „Ding für uns”-át is, de a fogalmazás még „nihilistább”, érték-közömbös álláspont kialakulását is éreztetheti, ha meggondoljuk azt a másfél sornyi szuggesziót, mely más Berzsenyi versek részleteivel együtt annyira rokon Kölcsey *Vanitatum vanitas*-ának életérzésével. Ezt írja ugyanis: „... minden az ég¹¹ alatt / Mint a kis nefelejts enyész.” Zentai Mária megfigyelése, hogy az ég és a nefelejts egymás mellé helyezése nemcsak végleteivel érzékeltetett mindenségkép, hanem a legnagyobb és legkisebb jelenségek megkülönböztetés nélküli egy szintre összevonása egy hasonlatban értéknivelláló tendenciát is jelölhet, csaknem a nihilizmus értelmében. Ezt a véleményt megfontolásra érdemesnek tartom, bár nem tudom elfogadni. Ez ugyanis a romantika jóval későbbi nemzedékeinek életérzéséhez közelítené *Az Ősz* költőjét. Szerintem inkább arról van szó, amit az utolsó két versszak elárul: nem annyira az értékek megrendüléséről, hisz a még most is tartó „gyönyörű korom”-ba ezeket is bele lehet érteni, hanem arról, hogy ezeket az embert önmaga fölé emelő, önmaga legjobbjává objektíváló értékeket csak egyfajta lelkiállapot hozhatja létre: az Ámor és a Múzsák együttes ereje által ihletett lélek állapota. Ez az, ami a megmaradó, halhatatlan értékeket kivetíti, tárgyiasítja, önmaga azonban menthetetlenül és feltartóztatatlanul elmúlik.

Vargha Balázs nagyon jól érzett rá e költemény bújtatott szerelmi lényegére;¹² de a szónak nem abban az értelmében, amely a partikuláris egyént egy másikhoz, a költőt a számtalan megénekelte női név egyikének hordozójához, jelen esetben Bartsihoz köti (melyet Kazinczy javított ki). Ebben már benne van az a szerelmes Berzsenyi, akinek a szerelemfelfogása tükröződik a magyar irodalom legnagyobb szerelmes verseihez tartozó jónéhány költemény során, amelynek jellemzését azonban kénytelen vagyok az Ősz kapcsán megkísérelni. A „hatalmas” szerelmes Berzsenyiről alig tudunk valamit, legfeljebb sejtelmek lehetnek róla. Saját vallomásai lehetnek mítoszteremtőek (ld. Németh László), lehetnek igazak „... (az én első szeretőm az én karjaim között elalélt...)”, de valószínű, hogy nem az az éterien vágyakozó szerelmes volt, amilyenek dalai mutatják. Ő az ideális szerelem költészetével lépett fel, nem volt hangja a hedonista felvilágosult embereszmény hol pajzán, hol erotikus, néha az obszcenitást súroló verseire, amilyeneket Csokonainál, Verseghynél és más kortársaknál találunk. A szentimentális epedés színező mozzanata mellett a fő forrásnak, szerelmi dalai elsődleges forrásvidékének az 1740-es, 50-es évek német polgári dalköltészetét érzem, melyben a rokokó és a pietizmus szekularizálódó, de a gyengéd és eszményi érzések kultuszát tápláló lírai tendenciái olvadnak egybe.

¹¹ Zentai Mária: *Két Berzsenyi-vers tér- és időszemlélete (Osztályrészem, A közelítő tél)* ItK 1978/4. 472–475.

¹² Vargha Balázs: *Berzsenyi*. Bp. 1959. 107.

Érettebb szerelmes verseiből eltűnik a „korszerű” szentimentális modor és marad a szerelemnek, mint ellenállhatatlan hatalomnak a kultusza. Ez a platóni Erosz, a világokat és az értékeket teremtő istenség, az a költőien megszemélyesített mitológus erő, mely a szellemi nemzésnek és a szeretetnek mindeneket igazgató érzése; erről fog Berzsenyi *Poétai harmonistájának* nehézkes mondatain is átsűrűt módon, himnikusan vallani. Erről az erőről vall *Az Ősz* férfiasan visszafogott lírája is. Bár az összöveg utolsó sorának Kazinczy által kifogásolt „Bartsi”-ja és „Kökényszeme” valóban a szerelmi dalszerűség felé hajlítja el a költeményt s ezért a Széphalom által „szép ódá”-nak tekintett elégikus hangnemű vers végére valóban stílusterést hozott, de a végleges szöveg nagyszerű stílusérzékről tanúskodó javításával az Erosz-himnuszok szintjére emelte Berzsenyi: „Sem béhunyt szememet fel nem ígézheti / Lollim barna szemöldöke!” Ez a szemöldök-motívum azonos a Horatiusnál Jupiterre vonatkoztatott „...cuncta supercilio moventis...”-sel, a Berzsenyi által a személyes Istenre alkalmazott s két versében is felhasználott motívummal: „... a Te szemöldöked / Világokat ronthat s teremthet / A nagy idők folyamit vezérlvén...” (*A tizennyolcadik század*), „... a te szemöldöked / Ronthat s teremthet száz világot...” / *a Fohászkodás* végleges alakjában, mert az összövegben még nem szerepelt). Erre az azonosságra már Keresztúry Dezső szép verselemzése utalt,¹⁴ észrevéve a klasszicizáló jellegű javítást. Én azonban többre merek következtetni e változtatásból; úgy érzem, itt a szerelemnek, Erosznak világokat rontó és teremtő hatalma jelenik meg Lolli barna szemöldökében.

Ugyancsak még Keresztúry figyelmeztetett az utolsó két strófa igealakjaiban és időhatározóiban kifejeződő bonyolult időviszonyokra. Régi pedagógusi megfigyelésem, hogy költeményt értelmezők ösztönösen múltidőbe csúsztatják át az V. versszak jelenidejű igekötőit (még alig ízelelé, még alig illetém a még alig ízeleli, még alig illetem helyett). Ez szinte magától értetődő a vers első részének sugallata alatt, amely annyira a megidézett múlt szépségeire s a természet elmúlására figyelmeztet. De a hatodik strófa első sora („Itt hágy s viszsza se tér majd gyögyörű korom”) világossá teszi, hogy az elmúlásnak még csak a sejtelme ütötte meg a költőt, „gyögyörű kora” még itt van, szép tavasza nektárját még most ízeleli ajaka, zsenge virágait még alig kezdte el illetni. Korántsem az eszményektől való kiüresültség állapota ez, hanem a beteljesültség, az az eszményi kor, melyben az eszményeket és értékeket „kitermelő” szubjektív lélekállapot és életkorszak önértékeire helyeződik a főhangsúly, éppen mulandóságuk megérzése miatt. A két utolsó versszak jelenben érzékeltetett múltja és jövője, a „honnan” finoman érzékeltetett és a „hová” sejtetett világa a három idődimenziót az „ideális jelenlét” kategóriájával leírható abszolút jelenidejűségben egye-síti s így a lírai pillanat művészi megörökítésnek egyik csúcsteljesítménye.

Már Vargha Balázs utalt Schiller egyes elégiáinak (*Die Götter Griechenlands, Die Ideale*) megsejthető rokonságára Berzsenyi elegico-ódájával.¹⁵ Szombathelyi előadásomban¹⁶ az utóbbiból idéztem az alábbi sorokat annak érzékeltetésére, hogy a Berzsenyi-vers „gyögyörű korát” kísérő fájó nosztalgia mennyire rokon Schillernek az eszmények elmúlását kísérő nosztalgiájával: „Kann nichts dich, Fliehende, verweilen, / O meines Lebens goldne Zeit / Vergebens, deine Wellen eilen / Hinab ins Meer der Ewigkeit.”

¹³ Carm. III. 1. 8.

¹⁴ Keresztúry Dezső: *Berzsenyi Dániel „A közelítő tél”*. A szépség haszna. Bp. 1973. 45—46.

¹⁵ Vargha Balázs: *i. m.* 106.

¹⁶ Csetri Lajos: *Berzsenyi poétikájának néhány kérdéséről*. ItK 1977/1. 41.

Ha a Beissner elégia-könyvében¹⁷ vizsgált schilleri elégia-fejlődést alaposabban szemügyre vesszük, akkor ki kell zárunk a *Die Götter Griechenlands*-nak a hatását (bár az *Amathunt* esetén változatlanul bizonyíthatónak érzem). A klasszika nagy eszményeit, elsősorban görögség-eszményét először nagy elégikus verseiben megfogalmazó Schiller, miután esztétikai leveleiben ezen eszményeket az elvont gondolkodás síkján is kifejtette és igazolta, tovább lép. Saját költészete tendenciáinak igazolására a Goethéétől eltérő jegyeinek tisztázására, egyúttal két világtörténelmi kor, az antikvitás és a modern Európa költészete eltérő sajátosságainak feltérképezésére írja meg a naív és szentimentális költészetről szóló tanulmányát. Fr. Schlegel ugyanekkor írja a maga *Über das Studium der griechischen Poesie* című művét, mely szintén az esztétikai querelle des anciens et des modernes kérdéseivel foglalkozik. De a romantika későbbi vezéralakja ebben a tanulmányában még újhumanista klasszikus filológusként és a jakobinusokkal rokonszenvező „grekománia” híveként (gondoljunk ugyanekkor írt nagyon meleghangú és értékelő tanulmányára Georg Forsterről) a klasszikus költészet „objektivitását” érzi a magasabbrendűnek s úgy hiszi, hogy a modern költészet központi elve, az „interessant” alapján csak ideiglenesen lehet értékes költészetet megalapozni, egyébként vissza kell térni az objektív költészet görögös eszményéhez. Közbevetőleg megjegyezve, az objektivitásra való törekvés későbbi, romantikus korszakának is vissza-visszatérő eleme lesz.

Ehhez képest Schiller tanulmánya nagyobb lépés a modern költészet (és saját költészete) egyenjogúságának elméleti megalapozására. S ennek egyik központi problémája számára az elégikusság kérdése. Azért érdemes tanulmányának egész problematikával egy kissé részletesebben foglalkozni, mert Berzsenyi-vonatkozásai szembeötlőek, nemcsak erre a versre, hanem már valószínűsíthetően első versére, a *Kesergésre* is.

Schiller szerint a szentimentális (vagyis modern) költő: „... *elmélkedik* arról a benyomásról, amelyet a tárgyak tesznek rá, és csak azon az elmélkedésen alapszik az a meghatottság, amelyet maga érez és amelynek érzését bennünk kelti. A tárgyat itt egy eszmére vonatkoztatja, és csak ezen a vonatkozáson nyugszik költői ereje. A szentimentális költőnek ezért mindig két egymással viaskodó képzzettel és érzéssel van dolga, a valósággal mint határral és eszméjével mint a végtelennel; az a vegyes érzés pedig, amelyet ébreszt, mindig e kettős forrásról fog tanúskodni. Minthogy tehát itt két elv van a költő előtt, azért azon múlik minden, a kettő közül melyik válik *túlnyomóvá* a költő érzésében és ábrázolásában, s következképp lehetséges a feldolgozás különbözősége. Mert most az a kérdés támad, inkább a valóságnál, vagy inkább az eszménynél akar-e időzni — vajon a valóságot mint az ellenszenv tárgyát, vagy az eszmét mint a rokonszenv tárgyát akarja-e kidolgozni. Ábrázolása tehát vagy *szatirikus* lesz, vagy pedig (e szó tágabb jelentésében, amelyet később magyarázunk majd) *elégikus*; e két érzésmód egyikéhez tartja magát majd minden szentimentális költő.

Szatirikus a költő, ha tárgya a távolság a természettől és a valóság ellentmondása az eszménnyel...¹⁸ Utalnék arra, hogy a természet-fogalom a felvilágosodás korában nagyon sokértelmű volt, de legkevésbé jelentette a rajtunk kívül levő objektív és érzelmeinknek adott valóságot; sokkal inkább a valóság lényegi törvényszerűségeit. Önmaga is tehát egy elvonatkoztató és eszményítő eljárás eredménye volt. Schiller és Winckelmann görögség-eszménye és ennek a természetes emberséggel való azonosítása is egy ilyen idealizáló, saját eszményeit egy történelmi korszak emberségére visszavetítő szellemi tevékenység következménye; ilyen értelemben ez a konstruált

¹⁷ Beissner, Friedrich: *Geschichte der deutschen Elegie*. Berlin, 1941. 140—150.

¹⁸ Schiller *Válogatott esztétikai írásai*. (Ford. Szemere S.) Bp. 1960. 310—11.

természet is „szentimentális”. Jól látja más német esztéták nyomán ezt később a *Poéta harmonisticáját* író Berzsenyi is, amikor Schillerrel szemben azt hangsúlyozza, hogy a görögség nem naív, természeti állapot, hanem a harmonikusan és mindenoldalon kifejezett kultúremberség állapota, mely épp ezért eszmény és követendő példa.

A továbbiakban így ír Schiller: „A szatírában a valóságot mint hiányt szembe helyezik az eszménnyel, mint legfőbb realitással... A patetikus szatírának tehát mindenkor olyan lélekből kell folynia, amelyet élénken áthat az eszmény...” A *Kesergés* lélekállapotát nehéz volna pontosabban jellemezni. Még az is érvényes, hogy: „...A patetikus szatíra csak *fenséges* lelkekhez illik...”¹⁹.

Áttérve az elégikusságra, idézzük: „Ha a költő úgy helyezi szembe a természetet a mestérkeltséggel és az eszményt a valósággal, hogy az elsőnek ábrázolása túlsúlyban van és a benne való gyönyörködés uralkodó érzéssé válik, akkor *elégikus* költőnek nevezem.” S mivel korábban a szatirikusnak is két osztályát különböztette meg, a patetikus és a tréfást, az elégikust is két osztályra osztja. „Vagy a természet és az eszmény a szomorúság tárgya, ha amazt mint elvesztett, emezt mint el nem értet ábrázolják, vagy mind a kettő öröm tárgya, mivel mint valóságost képzelik el. Az első az *elégiát* adja szűkebb jelentésben, a másik az *idillt* a legtágabb jelentésben.” Az ehhez a passzushoz írott jegyzetében viszont megjegyzi, hogy az érzésmódok különbségén alapuló felosztásnak: „...maguknak a költeményeknek felosztásában és a költői műfajok levezetésében egyáltalán semmit sem kell meghatározni. Mivel ugyanis a költő ugyanabban a műben sincs ugyanahhoz az érzésmódhoz kötve, azért ama felosztás nem vehető abból, hanem mindegyiket az ábrázolás formájából kell venni.”²⁰

Ebből a fejtegetésből világosan kitűnik, hogy a klasszika elméletét kifejtő Schiller hol különbözik Herder ideáltipikusságától. Schiller világosan elemzi a szentimentális költészet egyes érzésmódjainak sajátosságait, ezeknek jegyeit azonban nem látja kizárólagosan érvényesülni az egyes műveken, sőt keveredésüket, összeolvadásukat természetesnek tekinti. Ezért műfaji osztályozásra ezt a szempontot alkalmatlannak tartja, s kitart az osztályozás alapjául vett ábrázolási forma mellett. Schiller klasszikájának elméleti modernsége tehát nem mond ellent Kazinczy állásfoglalásának, mely szép ódának tartja, s ugyanakkor a fenntebb dal könyvébe sorozza azt a verset, melyet mi *elégiának* tartunk, pedig csak elégikus, és nem tudom, hogy az elmúlással fenyegedett „gyönyörű korom”, „szép tavaszom” jelenidejű állapotának idealizálásában nem idillikus is vajon, a szó tágabb, schilleri értelmében.

A továbbiakban megszorító megjegyzést tesz: „Mint a felháborodásnak a patetikus szatírában és mint a gúnynak a tréfás szatírában, úgy a gyásznak az *elégiában* csak az eszmény által keltett lelkesedésből szabad folynia.”²¹

Most térek vissza annak a gondolatmenetnek a folytatásához, hogy miért tartom valószínűtlennek a *Die Götter Griechenlands* hatását *Az Őszre*. Schiller az elégikus kategóriájának elméleti tisztázása után, Goethe épp megjelent római *elégiái* által is inspirálva 1795–96-ban legtermékenyebb *elégia-korszakához* jut el. Mintegy művészi gyakorlatba ülteti át elméletét. Legtöbb ekkor írt nagy *elégiája* — akárcsak a 7–8 évvel korábbi *Die Götter Griechenlandes* — valóban az eszmény támasztotta filozófikus lelkesedésből származik, magas gondolati színvonalú, csaknem bölcselmi versek ezek. Ezért rendkívül érdekes a reagálása Humboldtnek arra a levelére²², mely

¹⁹ i. m. 313.

²⁰ i. m. 318.

²¹ i. m. 319.

²² Humboldt 1795. aug. 31-i levele Schillerhez. (*Der Briefwechsel zwischen Friedrich Schiller und Wilhelm von Humboldt*. Berlin, 1962, Bd. I. 117.)

a *Die Ideale* kapcsolatban ad hangot néhány aggálynak. Schiller önkritikusan és önmagával elégedetlenül még túlmegy Humboldt bírálatán: „Was Sie über die „Ideale“ urteilen, dass Ihnen Stärke und Feuer fehlt, ist sehr wahr, aber es wunderte mich, dass Sie es mir als Fehler anmerken. Die „Ideale“ sind ein klagendes Gedicht, wo eigentliche Gedrängtheit nicht an ihrer Stelle sein würde. Auch kenne ich unter Alten und Neuen aus diesem Genre nichts, dem Sie nicht eben diesen Vorwurf machen könnten. Klage ist ihrer Natur nach wortreich und hat immer etwas Erschlaffendes, denn die Kraft kann ja nicht klagen. Überhaupt ist dieses Gedicht gerade mehr als ein Naturlaut (wie Herder es nennen würde) und als eine Stimme des Schmerzens, der kunstlos und vergleichungsweise auch formlos ist, zu betrachten. Es ist zu subjektiv *wahr*, um als eigentliche Poesie beurteilt werden zu können, denn das Individuum befriedigt dabei ein Bedürfnis, es erleichtert sich von einer Last, anstatt dass es in Gesängen von anderer Art, von innerm Überfluss getrieben, dem Schöpfungsdrange nachgibt... Indessen begreife ich wohl, dass es auf Sie diese Wirkung haben musste, weil Ihre Tendenz mehr auf das Energische und den Gedanken als auf das Rührende geht; nur hätte ich geglaubt, dass, nachdem Sie dieser Wirkung nachgedacht, Sie den Grund in der Gattung selbst finden würde.”²³

Schiller ambivalens érzése saját költeményével kapcsolatban tehát abból származik, hogy saját nemrég kidolgozott elégia-eszményéhez viszonyítottan túl szubjektívnek tartja, s ezért, bár a hagyományos Klagelied műfaji követelményeiből le tudja vezetni a lamentáló, hosszadalmas és a belső érzelmi feszültség levezetésére szolgáló jellegét, mégis mintegy kétségbevonja, hogy lehet-e az ilyen verset egyáltalán költészetként kezelni. Vagyis a klasszika nemrég kivívott elégia-eszményének magaslatáról félig-meddig idegenkedéssel nézi ezt a nem eléggé áteszményített és absztrahált, túl szubjektíven igaz költeményt, mely önkéntelenül csúszott ki tolla alól, elveinek ellentmondva. De minden idegenkedése ellenére nem tud megtagadni tőle bizonyos csodálatot sem, az ő férfias klasszika-eszményétől ugyan idegen, de mégis művésziileg jogosult, s ellenállhatatlan új erőket, a művészi szubjektivitás visszatartóerőit szimbolizáló szépségétől: „Ob ich gleich mit Ihnen einig bin, diesem Gedicht mehr eine materielle als formelle Kraft zuzugestehen, so ist doch etwas darin, was es dichterischer macht als alle übrigen. Vielleicht und vermutlich aus demselben Grunde, woraus wir beide es erklären, dass die Frauenform der Schönheit näherkommt als die männliche; weil ceteris paribus das materielle und passive Element der Schönheit vorzugsweise ihr eigen ist und man die Auflösung weniger als die anspannende Tätigkeit dabei missen kann.”²⁴ A nőies, inkább passzív, mint formálóerejű elemnek tehát érzése szerint több köze van a szépség természetéhez, mint a férfiasnak. Nem vitás, hogy Berzsenyi költeménye ehhez a Schiller által még idegenkedéssel szemlélt szubjektívabb költőiséghez kapcsolódik; de szigorú ódaformája épp a végnélkül lamentáló elégikus panasz megfékezését tette számára lehetővé. S mivel nem csak az elégikusság, a panasz az egyetlen érzésmódja, hanem a — bár fenyegetett — de mégis csodált jelenkorhoz vonzó idilli eszményítés is áthatja, s ez utóbbi érzés is hozzájárulhat a panasz megfékezéséhez, az életérzésébe éppencsak „beszökött” ősz könnyed-lírai kezeléséhez, ezért mertem, Schiller kategóriáira támaszkodva az előbb a nem különösebben poétikai-elméleti ízű „férfias” szóval jellemezni Berzsenyi versének elégikusságát.

²³ i. m. 131. Az idézet Schiller 1795. szept. 7-i Humboldthoz írott leveléből.

²⁴ i. m. 132.

SOME NOTIONS TO THE BACKGROUND OF „A KÖZELÍTŐ TÉL”
BY BERZSENYI

The paper does not search whose or what ideas influenced Berzsenyi when writing „Az Ősz” („The Autumn” — the poem wore originally this title); does not search for origins but for similar phenomenon in European — especially in German — poetry and thought. Berzsenyi uses Asclepiadic stanzas the same way Klopstock understands this form. But more than anything else, his elegies or elegiac odes — especially „Horác” („Horace”) and „A közelítő tél” („The Approach of Winter”) reveal congenial features with Schiller’s aesthetics. Elegy as understood by Schiller is not a genre any more but one of the three possible relations between ideals and reality; and as such it is one of the basic feelings of poetry. On this ground Berzsenyi’s poem is perhaps nearer to the idyllics generally thought, its prevailing value being the great Platonic Eros lying hidden in the poem and coming to light in the last lines only. So the poem’s bitterness over the transiency and momentariness of human life and happiness should not be identified with the disillusionment and nihilism of Romantics.

IRODALOMTÖRTÉNETI DOLGOZATOK

KIADJA

A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE

1. Halász Előd: Vörösmatry és Toldy. 1956.
2. Pósa Péter: Babits Mihály: „Kártavár”. 1956.
3. Halász Előd: Bevezetés a Faust II. részéhez. 1956.
4. Juhász Gyula elfelejtett Anna-versei. 1956.
5. Vág Sándor: A „La Hongrie Républicaine” és Juhász Gyula. 1956.
6. Berczik Árpád: Raimund pályakezdése hazánkban. 1958.
7. Keszérü Bálint: Adalékok Rimay és Báthoriak kapcsolatához. 1958.
8. Kovács Sándor: Szepsi Csombor Márton prózastílusához. 1958.
9. Kordé Imre: Néhány adat Csokonai „Kultúra”-jának keletkezéséhez. 1958.
10. Kálmán László: Molnár György, a realista színjátszás előfutára. 1958.
11. Nacsády József: A szegedi parasztnovella keletkezése. 1958.
12. Kiss Lajos: Simon István költészete. 1958.
13. Ilia Mihály: A Holnap születése. 1959.
14. Péter László: Juhász Gyula és a „fekete báró”. 1959.
15. Nacsády József: Két kirándulás. 1959.
16. Kovács Sándor Iván: Az európai humanista hagyomány szerepe Szepsi Csombor Márton írói fejlődésében. Csombor és Bonifacio. 1960.
17. Kiss Lajos: A művészi tükrözés kérdéséhez. 1961.
18. Kiss Lajos: Mégegyszer a művészi tükrözésről. 1961.
19. Nacsády József: Jókai műveinek lengyel alakjai. 1961.
20. Kiss Lajos: Modernizmus, formakultúra, korszerűség. 1961.
21. Kovács Sándor Iván: Rimay János és Ersek András. 1961.
22. Biró Ferenc: Egy XIX. század eleji kódex Csokonainak tulajdonított versei. 1961.
23. Kordé Imre: A XVII. századi Szeged és folklorisztikus elemek az Etelkában. 1961.
24. Nagy Géza: Adalék Vörösmatry 48-as szerepléséhez. 1961.
25. Péter László: Juhász Gyula „újságírói sikere”. 1961.
26. Ilia Mihály: A Nyugat és a Holnap. 1961.
27. Krajkó András: Juhász Gyula és az első világháború. 1961.
28. Biró Ferenc: A Mindenes Gyűjtemény (1789—1792) szerkesztőjének nyelv- és irodalomszemléletéhez. 1962.
29. Nacsády József: Jókai „Delejorszag”-áról. 1962.
30. Juhász Antal: Thury Zoltán a Szegedi Naplónál. 1962.
31. Ilia Mihály: Juhász Gyula költészetének motívumairól 1908—1911 között. 1962.
32. Krajkó András: „Piros pecséttel nyílik a titok”. 1962.
33. Szabolcsi Gábor: József Attila expresszionizmusának kérdéséhez. 1962.
34. Keszérü Bálint: Epiktetosz magyarul — a XVIII. század elején. 1963.
35. Vörös László: Az „új hit” motívum tartalma Juhász Gyulánál. 1963.
36. Kovács Sándor Iván: A „Fórum” szerepe felszabadulás utáni irodalmunk történetében. 1964.
37. Krajkó András: A „keresztény kurzus” művelődéspolitikájáról. 1964.
38. Csetri Lajos: A stílus fogalmai és a korstílusok problémája. 1965.
39. Ilia Mihály: Hatvany Lajos folyóirata: az Esztendő. 1965.
40. Cséiber Sándor—Zöldes Jenő: Ady Endre levelei Révész Bélához. 1965.
41. Tamás Attila: Vajda János Alfréd regénye c. műve a magyar romantika néhány problémája. 1965.
42. Keszérü Bálint: A magyar protestáns-polgári későhumanizmus néhány problémája. 1966.
43. Kovács Sándor Iván: Dante neve százötven év magyar irodalmában. 1966.
44. Ilia Mihály: Egy vers értelmezésének lehetőségei (Ady Endre: Az ős Kaján). 1966.
45. Vörös László: Illyés Gyula lírájának realizmusa. 1967.
46. Csukás István: Ján Smrek Petőfi-fordításairól. 1967.
47. Nacsády József: Jókai és népiesség az 1850-es években. 1967.
48. Kovács S. I.—Kulcsár P.: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. I. 1967.
49. Keszérü Bálint: Újfalvi Imre és a magyar későreneszánsz. 1968.
50. Horváth Károly: A magyar felvilágosult klasszicista dráma a műfaj kelet-európai fejlődésében. 1968.
51. Ilia Mihály: Juhász Gyula Tömörkény-kultusza és Tömörkény-életrajzának kiadástörténete. 1968.
52. Tamás Attila: József Attila költészetével rokon sajátosságok Radnóti Miklós lírájában. 1968.
53. Kovács S. I.—Kulcsár P.: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. II. 1968.
54. Keszérü Bálint: Újfalvi Imre és az európai „későhumanista ellenzék”. 1969.
55. Csetri Lajos: Adalékok Döbrentei Erdélyi Múzeumának irodalomszemléletéhez. 1969.
56. Csukás István: Ady és Ivan Krasko. 1969.
57. Krajkó András: Az ellenforradalmi rendszer irodalompolitikájának kialakulása. 1969.
58. Tamás Attila: A „kép” problematikája a költői műalkotásban. 1969.
59. Kovács S. I.—Kulcsár P.: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. III. 1969.
60. Jankovics József: Zilahy János legációsi levele Bethlen Miklóshoz (?) 1692-ből. 1969.
61. Dankánits Ádám: Adatok Toroczka Mátéről. 1969.
62. Bán Imre: Ismeretlen adatok Otrókocsi Főris Ferenc életéhez. 1969.
63. Kulcsár Péter: Az óbudai egyetem Heltai Gáspár Krónikájában. 1971.
64. Olasz Sándor: Heltai Gáspár 56. meséje és a Tinódi-Cronica címlapja. 1971.
65. Szabó T. Attila: Ifj. Heltai Gáspár élete és helyesírása ismeretéhez. 1971.
66. Ötvös Péter: Thoraconymus Mátyás. 1971.
67. Nussbächer Gernot: Adatok Gyulafi Lestár utazásaihoz. 1971.
68. Balázs Mihály: Ecsedi Báthori István levelei Bocskaihoz. 1971.
69. Somogyi Daniel: Rimay János levele Kővárból Perneszy Erzsébethez. 1971.
70. Keszérü Bálint: Az Újfalvi-per jegyzőkönyve. 1971.
71. Jakó Zsigmond: Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma. 1971.
72. Tonk Sándor: Rozgonyi Sutor (Varga) János. 1971.
73. Kovács Sándor Iván: Utileirő utazók — utazási irodalom a XVI—XVII. században. 1971.
74. Bácskai Antal: A Zrínyiek erdélyi kapcsolataihoz. (Levelek 1654—1679-ből). 1971.
75. Wittman Tibor: Az Újvilág képe Comenius didaktikai műveiben, 1971.

76. *Holl Béla*: Tasi Gáspár. (Adalékok XVII. századi fordításirodalmunk történetéhez.) 1971.
77. *Czege Imre*: Amosius korai magyar tanítványai. (Ismeretlen franekeri disputációk 1624—1625-ből.) 1971.
78. *Németh S. Katalin*: Borsáti Ferenc Metamorphosis-a. (A protestáns barokk kérdéséhez.) 1971.
79. *Szauer József*: Tizenhetedik századi magyar utazó Spanyolországban. 1971.
80. *Esze Tamás*: Kolozsvári könyvek Baranyában. 1971.
81. *Tárnóc Márton*: Egy kuruckori vers szövegtörténetéhez. (Descriptio fortunae inconstantiae.) 1971.
82. *Gál István*: Erdélyi levelek a British Museum-ban. 1971.
83. *Jankovics József*: A levélíró Bethlen Miklós arcképe. (Két kiadatlan levél közlésével.) 1971.
84. *Csukás István*: Adalékok a két világháború közötti magyar—szlovák irodalmi kapcsolatokhoz. (Harcok Petőfi szellemi hagyatéka körül.) 1972.
85. *Nacsády József*: Az irodalmi néplétségi és az 1848–49-es forradalom. 1972.
86. *Horváth Károly*: A felvilágosodás korának irodalmi irányzatai a közép-kelet-európai irodalmakban. 1972.
87. *Krajkó András*: A Nyugat kritikájának változásai 1919 után. 1972.
88. *Ilia Mihály*: Egy Nyugat-kortárs Erdélyben. (Tompai László költészetéről.) 1972.
89. *Pósa Péter*: Keats esztétikájáról és költészetéről. (Halálának százötvenedik évfordulójára.) 1972.
90. *Nagy Barna*: Tervezet Ecsedi Báthori István műveinek kiadására. 1972.
91. *Kovács S. I.—Kulcsár P.*: Szepsi Csombor Márton ismeretlen értekezése. 1972.
92. *Jankovics József*: A Pápai Páriz család angol kapcsolatainak történetéhez I. (Ifjú Pápai Páriz Ferenc londoni levelei.) 1972.
93. *Vörös László*: Az esztétikai valóságfogalom néhány vitás kérdése. 1973.
94. *Csetri Lajos*: Egy Csokonai-vers keletkezéstörténetéhez. (A reményhez.) 1973.
95. *Horváth István*: Balassi poetikája. (Kérdések.) 1973.
96. *Olász Sándor*: A kálvini művészfelfogásról és magyarországi kisugárzásáról. 1973.
97. *Balázs Mihály*: Andrzej Frycz-Modrzewski. (Halálának négyszázadik évfordulójára.) 1973.
98. *Németh S. Katalin*: A Pécsi disputa szövegeiről. 1973.
99. *Benda Kálmán*: Filiczki János levele 1605-ből. 1973.
100. *Somai Éva*: Az újsztoicizmus (Lipsius) hatásának nyomai Borsos Tamás naplójában. 1973.
101. *Merényi Varga László*: Thordai János Epiktetosz-fordításának stíluskérdéséhez. 1973.
102. *Zentai Mária*: Rimay-hatás Thordai János zoltáiraiban. 1973.
103. *Varga Imre*: Egy bűdosó énekünk történetéhez. 1973.
104. *Jankovics József*: Ismeretlen panaszének a kuruckorból. 1973.
105. *Agárdi Péter*: Adalék a Zrinyi- és Gyöngyösi-hagyomány párhuzamos történetéhez. (Könyv János: Magyar hadi román, 1779.) 1973.
106. *Ladányi Sándor*: Aranka György levelei Ráday Gedeonhoz. (1789—1791.) 1973.
107. *Csukás István*: Vajansky műveinek magyar világa. 1976.
108. *Vörös László*: A tükrözés kategóriája Marx filozófiájában. 1976.
109. *Sipka Sándor*: Beöthy Zoltán irodalomtörténeti tankönyve a középiskolai oktatásban. 1976.
110. *Baranyai Zoltán*: Naturalista szemlélet és szecessziós kompozíció. (Egy Bródy-novella elemzése.) 1976.
111. *Szigeti Lajos*: A „felnettég” vállalása József Attila költészetében. (József Attila Kosztolányi-bírálatának lírai fedezete.) 1976.
112. *Scheiber S.—Zsoldos Z. F.*: Mikszáth Kálmán levelezéseiből. 1976.
113. *Csukás István*: Ady nemzetiesség-szemlélete. 1977.
114. *Nacsády József*: Ady és az Arany-hagyomány. 1977.
115. *Krajkó András*: Harckok Ady irodalmi örökségéért. 1977.
116. *Ilia Mihály*: Egy Ady-motívum tanulmányai. 1977.
117. *Szigeti Lajos*: Egy Ady-vers értelmezéséhez. (Kocsi-út az éjszakában.) 1977.
118. *Papp István*: Az Edgar Poe-i életérzés Ady költészetében. 1977.
119. *Vörös László*: Ady és Csinszka. (Gondolatok Robotos Imre könyvéről.) 1977.
120. *Baranyai Zoltán*: Adalékok Ady és Csáth Géza kapcsolatához. 1977.
121. *Nacsády József*: A „hallgatós” Arany és az „Öszikék”. 1978.
122. *Csukás István*: Vajda János és a nemzetiesség kérdése. 1978.
123. *Papp István*: Az Edgar Poe-i életérzés Ady költészetében II. (Motívumvizsgálat) 1978.
124. *Krajkó András*: A magyar fa sorsa 1927-ben. (Viták Makkai Sándor Ady-könyvéről.) 1978.
125. *Ilia Mihály*: Juhász Gyula kiadatlan följegyzései Adyról. 1978.
126. *Baranyai Zoltán*: Krúdy Gyula: Boldogult úrfikoromban. 1978.
127. *Vörös László*: A Babits-líra egyik kulcsmotívumáról. 1978.
128. *Szigeti Lajos*: A „Szabad-ötletek jegyzéke” és a kései versek. (József Attila költészetének néhány motívumához.) 1978.
129. *Csukás István*: A nemzetiesség kérdése Kemény, Jósika, Madách és Eötvös műveiben. 1981.
130. *Nacsády József*: Móra Ferenc és a szegedi novellista hagyományok. 1981.
131. *Kiss Lajos*: Németh László, a gondolkodó. 1981.
132. *Szigeti Lajos*: Az „édes mostoha”. József Attila anyaverseihez. 1981.
133. *Horváth Béla*: Népszokások József Attila költészetében. 1981.
134. *Lengyel András*: Juhász Gyula kiadatlan levelezéséből. 1981.
135. *Balázs Mihály*: Veronai Gábor és Szanoki Gergely verses vitája. 1981.
136. *Németh S. Katalin*: Egy elvesztett hitt Sylvester-nyomtatvány. 1981.
137. *Stoll Béla*: Magyar vers az 1540-es évekből. 1981.
138. *Téglási Imre*: A latin purizmus. Keresztény vagy pogány humanizmus? 1981.
139. *Ötvös Péter*: Három psalmus a „Paradoxa” fényében. 1981.
140. *Horváth István*: Padovában esztétikát tanulni. 1981.
141. *Holl Béla*: Adatok David Chytraeus magyarországi vonatkozásairól. 1981.
142. *Mári Györgyi*: Jean Bodin és a magyar későreneszánsz. 1981.
143. *Szönyi György Endre*: Comenius asztrológiai világképe. 1981.
144. *Jankovics József*: Apáczai hatása Bethlen Miklós pedagógiai törekvéseire. 1981.
145. *Szörényi László*: „Tükröske. Egy ficzkópoéta számára.” (Ungvárméti Tóth László kritikai fogadtatása.) 1981.
146. *Csetri Lajos*: Berzsenyi A közelítő tél című versének előtörténetéhez. 1981.
147. *Kocsis Éva*: Berzsenyi Dániel mimesziszelmélete (Rész tanulmány a Poétai Harmonistika magyarázatához.) 1981.
148. *Zentai Mária*: Rózmarty Mihály: A Rom. (Elemzés.) 1981.
149. *Lukács Sándor*: A Dalhon folytatása. 1981.
150. *Szajbély Mihály*: A vén cigány „háttér” az 1850-es években. 1981.

Különlenyomat az Acta Historiae Litterarum Hungaricarum XVIII. (1981) kötetéből
 Felelős kiadó: a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Dékánja
 81-312—Szegedi Nyomda